सन्माननीय अध्यक्ष महोदय,

आज ११ मार्च. महाराष्ट्राची अस्मिता, स्फुर्तीस्थान, स्वराज्यरक्षक छत्रपती संभाजी महाराज यांचा स्मृतिदिन. या दिनाचे औचित्य साधून छत्रपती संभाजी महाराजांच्या कार्यकर्तृत्वाला साजेसे त्यांचे स्मारक वढु बुद्रुक व तुळापूर, ता. हवेली जि. पुणे या परिसरात उभारण्याचे शासनाने ठरविले आहे. त्यासाठी महाविकास आघाडी शासनाकडून २५० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येणार आहे. असामान्य शौर्य, धाडस दाखवणाऱ्या राज्यातील नागरिकांसाठी येत्या वर्षापासून महाराजांच्या नावाने ‘ छत्रपती संभाजी महाराज शौर्य पुरस्कार योजना ’ सुरु करण्यात येत आहे. महाराजांच्या स्फुर्तीदायी स्मृतींना वंदन करून आपल्या अनुमतीने मी सन २०२२-२३ या वर्षाचा महाविकास आघाडी सरकारचा तिसरा अर्थसंकल्प सभागृहाला सादर करतो आहे.

विकासाची पंचसूत्री

भारतीय तत्वज्ञानात असलेले पंचतत्वांचे महत्व आपण जाणतोच. पृथ्वी, जल, अग्नि, वायू आणि आकाश या पंचतत्वांप्रमाणेच विकासात अंतर्भूत असलेली पंचसूत्रेही आपण अंगिकारली पाहिजेत. कृषी, आरोग्य, मनुष्यबळ विकास, दळणवळण आणि उद्योग या पाच सूत्रांनी झालेली प्रगती म्हणजेच विकास असतो. ही पंचसूत्रीच आपल्या या वर्षीच्या अर्थसंकल्पाचा पंचप्राण आहे.

कोविडमुळे मंदावलेला राज्याचा आर्थिक विकास अधिक गतिमान करण्यासाठी ‘ विकासाची पंचसूत्री ’ हा विशेष कार्यक्रम राबविण्याचा निर्णय महाविकास आघाडी सरकारने घेतला आहे. येत्या तीन वर्षांत या कार्यक्रमासाठी सरकार सुमारे ४ लाख कोटी रुपये उपलब्ध करून देईल. त्यातून राज्याच्या अर्थव्यवस्थेमध्ये भरीव गुंतवणूक होईल आणि महाराष्ट्र हे देशातले १ ट्रिलीयन डॉलर अर्थव्यवस्थेचे पहिले राज्य ठरेल.

कृषी क्षेत्र हाच विकासाचा पाया आहे, यावर आमचा विश्वास आहे. त्यामुळे या क्षेत्रातील पायाभूत सुविधा आणि शेतकऱ्यांच्या कल्याणकारी योजनांसाठी शासनाने भरीव तरतूद प्रस्तावित केली आहे. 'विकासाची पंचसूत्री' या कार्यक्रमातील 'कृषी' या पहिल्या सूत्राकडे मी आता सभागृहाचे लक्ष वेधतो.

कृषी विकास :

कृषी

नियमित पीक कर्जफेड करणाऱ्या शेतकऱ्यांना प्रोत्साहन

१. दिनांक ६ मार्च २०२० रोजीच्या अर्थसंकल्पीय भाषणात मी नियमित पीक कर्जफेड केलेल्या शेतकऱ्यांना प्रोत्साहन म्हणून ५० हजार रुपये अनुदान देण्याचे घोषित केले होते. पण ही रक्कम आर्थिक अडचणींमुळे वाटप होऊ शकली नाही. मात्र, आज मला आनंद आहे की शेतकरी बांधवांना दिलेल्या वचनाची पूर्ती नवीन आर्थिक वर्षात करण्यात येणार आहे. त्या माध्यमातून नियमित कर्जफेड करणाऱ्या शेतकरी बांधवांचे मी आभार मानतो, कौतुक करतो. या अनुदानाचा लाभ अंदाजे २० लाख शेतकरी बांधवांना होईल. त्याकरीता सन २०२२-२३ मध्ये १० हजार कोटी रुपये खर्च अपेक्षित आहे.

भूविकास बँकेची कर्जमाफी

२. भूविकास बँकेच्या ३४ हजार ७८८ कर्जदार शेतकऱ्यांची ९६४ कोटी १५ लाख रूपयांची कर्जमाफी करण्याचा निर्णय सरकारने घेतला असून कर्मचाऱ्यांची २७५ कोटी ४० लाख रुपये एवढी देणी अदा करण्याचेही ठरविले आहे. भूविकास बँकांच्या जमिनी व इमारतींचा वापर यापुढे शासकीय योजनांसाठी करण्यात येणार आहे.

पंतप्रधान पीक विमा योजना

३. गुजरात व अन्य काही राज्ये पंतप्रधान पीक विमा योजनेतून यापूर्वीच बाहेर पडली आहेत. महाविकास आघाडी शासनाने मा. पंतप्रधानांना प्रत्यक्ष भेटून या योजनेमध्ये बदल करण्याची विनंती केली आहे. ती मान्य झाली नाही, तर शेतकऱ्यांच्या पीक नुकसान भरपाईसाठी आम्हीही अन्य पर्यायांचा विचार करू, असे मी या ठिकाणी स्पष्ट करु इच्छितो.

डॉ. पंजाबराव देशमुख व्याज सवलत योजना

४. सन २०२१-२२ च्या अर्थसंकल्पात मी खरीप हंगाम २०२१ पासून शेतकऱ्यांना शून्य टक्के व्याजदराने कर्ज पुरवठा करण्याची घोषणा केली होती. या योजनेमुळे पीक कर्ज वाटपात वाढ झाली असून फेब्रुवारी २०२२ अखेर

४१ हजार ५५ कोटी रुपये कर्जाचे वाटप झाले आहे. सन २०२२-२३ मध्ये व्याज सवलत योजनेअंतर्गत ४३ लाख १२ हजार शेतकऱ्यांना ९११ कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

मा. बाळासाहेब ठाकरे कृषी संशोधन केंद्र

५. मा. बाळासाहेब ठाकरे कृषी संशोधन केंद्र, वसमत, जि. हिंगोली येथे स्थापन करण्यात येईल. या केंद्रामध्ये प्रामुख्याने हळद पिकाची उत्पादकता वाढविण्याकरिता संशोधन करण्यात येणार आहे, यासाठी १०० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

सोयाबीन व कापूस पिकांसाठी विशेष कृती योजना

६. विदर्भ आणि मराठवाड्यात कापूस व सोयाबीन लागवडीचे प्रमाण लक्षणीय आहे. तेथील सर्व शेतकऱ्यांची उत्पादकता प्रगतशील शेतकऱ्यांच्या बरोबरीने आणण्यासाठी आणि मूल्यसाखळी विकासासाठी विशेष कृती योजनेकरिता येत्या ३ वर्षात १ हजार कोटी रुपये निधी देण्यात येईल.

मुख्यमंत्री शाश्वत कृषी सिंचन योजना

७. मुख्यमंत्री शाश्वत कृषी सिंचनयोजनेचा विस्तार करून त्यामध्ये शेततळ्याचा समावेश करण्याचा निर्णय झाला आहे. शेततळ्याच्या अनुदानाच्या रकमेत ५० टक्के वाढ करून ते ७५ हजार रुपये करण्यात येईल.

महिला शेतकरी व शेतमजूर सन्मान वर्ष

८. सन २०२२ हे वर्ष 'महिला शेतकरी व शेतमजूर सन्मान वर्ष' म्हणून राबविण्यात येत आहे. महिला शेतकऱ्यांकरिता कृषी योजनांमध्ये राखीव असलेली ३० टक्के तरतूद वाढवून यापुढे ती ५० टक्के करण्यात येईल. कृषी विभागाच्या योजनांमध्ये यापुढे तरतुदीच्या ३ टक्के निधी आजी-माजी सैनिकांनाही उपलब्ध करून देण्यात येईल.

मुख्यमंत्री कृषी व अन्नप्रक्रिया योजना

९. अन्न प्रक्रिया व कृषी मालाच्या मूल्यवर्धनासाठी पुढील ५ वर्षाकरिता 'मुख्यमंत्री कृषी व अन्नप्रक्रिया' योजना राबविण्यात येईल. भरड धान्यांवरील कृषि प्रक्रिया व मूल्यवर्धन यावर या योजनेत विशेष भर देण्यात येईल.

कृषी विद्यापीठांना विशेष अनुदान

१०. बाळासाहेब सावंत कोकण कृषी विद्यापीठ, दापोली, जि. रत्नागिरी आणि वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी यांना ५० वर्षे पूर्ण होत असल्याने त्यांना संशोधनाकरिता प्रत्येकी ५० कोटी रुपयांचा निधी उपलब्ध करण्यात येईल.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता कृषी विभागाला ३ हजार ३५ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

सहकार

कृषी उत्पन्न बाजार समित्यांचे बळकटीकरण

११. राज्यातील ३०६ कृषि उत्पन्न बाजार समित्यांच्या बळकटीकरणासाठी गेल्या वर्षीच्या अर्थसंकल्पात २ हजार कोटी रुपयांच्या योजनांची घोषणा मी केली होती. बाजार समित्यांनी पायाभूत सुविधांसाठी घेतलेल्या कर्जावरील व्याजाची १०० टक्के परतफेड शासनाकडून करण्यात येणार आहे. येत्या दोन वर्षात या योजनेत सुमारे १० हजार कोटी रुपयांची गुंतवणूक अपेक्षित आहे.

शेतमालासाठी किमान आधारभूत किंमत

१२. खरीप व रब्बी पणन हंगाम २०२१-२२ अंतर्गत राज्य सरकारने १ कोटी ५० लाख ५८ हजार क्विंटल धानाची व ७ लाख ९६ हजार क्विंटल भरड धान्याची खरेदी केली आहे. आगामी रब्बी व खरीप पणन हंगाम २०२२-२३ अंतर्गत २ कोटी ३३ लाख ६० हजार क्विंटल धानाची व ३२ लाख ३२ हजार क्विंटल भरड धान्याची खरेदी अपेक्षित असून दोन्ही हंगामांकरिता ६ हजार ९५२ कोटी रुपये उपलब्ध करून देण्यात येत आहेत.

कृषी निर्यात धोरण

१३. कृषी निर्यात धोरण तयार करणारे महाराष्ट्र हे देशातील पहिले राज्य आहे. निर्यातक्षम विविध २१ शेतमालांचे जिल्हानिहाय क्लस्टर तयार करून तिथे पायाभूत सुविधांचा विकास करून प्रशिक्षणाद्वारे सेंद्रिय व पारंपरिक तसेच जी. आय. टॅग प्राप्त कृषीमालाच्या निर्यातीसाठी प्रोत्साहन देण्यात येईल. या धोरणाची अंमलबजावणी जिल्हाधिकाऱ्यांच्या अध्यक्षतेखालील सुविधा समितीमार्फत करण्यात येईल.

प्राथमिक सेवा सोसायट्यांचे संगणकीकरण

१४. सहकार हा महाराष्ट्राच्या ग्रामीण अर्थव्यवस्थेचा कणा आहे. राज्यातील २० हजार ७६१ प्राथमिक कृषि पतपुरवठा सहकारी संस्थांचे संगणकीकरण करून त्यांना जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेच्या 'कोअर बँकींग सिस्टीम' शी जोडण्यात येईल. येत्या तीन वर्षात त्यासाठी ९५० कोटी रुपयांची गुंतवणूक केली जाणार आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभागाला १ हजार ५१२ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

जलसंपदा

सिंचन प्रकल्प

१५. राज्यात सध्या २७० सिंचन प्रकल्प प्रगतीपथावर आहेत. ते पूर्ण झाल्यानंतर २६ लाख ३८ हजार ७७१ हेक्टर अतिरीक्त सिंचन क्षमता निर्माण होणार असून त्याद्वारे ३१७ टीएमसी पाणीसाठा निर्माण होईल. महाविकास आघाडीने गेल्या

२ वर्षात सिंचन प्रकल्प पूर्ण करण्यावर भर दिला असून त्याचे परिणाम दिसू लागले आहेत. गेल्या दोन वर्षात २८ प्रकल्पात पाणीसाठा करण्यात आला. येत्या दोन वर्षात १०४ प्रकल्प पूर्ण करण्याचे नियोजन आहे.

पंतप्रधान कृषी सिंचन योजना

१६. पंतप्रधान कृषी सिंचन योजनेतील २६ प्रकल्पांपैकी फेब्रुवारी २०२२ पर्यंत ९ प्रकल्प पूर्ण झाले असून सन २०२२-२३ मध्ये आणखी ११ प्रकल्प पूर्ण करण्याचे नियोजन आहे.पूर्ण झालेल्या ९ प्रकल्पांमधून २ लाख ८६ हजार ७९ हेक्टर सिंचन क्षमता व ३५ टीएमसी पाणीसाठा निर्माण झाला आहे.

बळीराजा जलसंजीवनी योजना

१७. बळीराजा जलसंजीवनी योजनेअंतर्गत मंजूर ९१ प्रकल्पांपैकी फेब्रुवारी २०२२ पर्यंत २८ प्रकल्प पूर्ण झाले आहेत. सन २०२२-२३ मध्ये २९ प्रकल्प पूर्ण करण्याचे नियोजन आहे. पूर्ण झालेल्या २८ प्रकल्पांमधून २० हजार ४३७ हेक्टर सिंचन क्षमता निर्माण झाली आहे.

गोसीखुर्द प्रकल्प

१८. गोसीखुर्द राष्ट्रीय प्रकल्पात शंभर टक्के, म्हणजे ४०.४५ टीएमसी पाणीसाठा व ५३ टक्के, म्हणजे १ लाख ३४ हजार ४३१ हेक्टर सिंचन क्षमता निर्माण झाली आहे. डिसेंबर २०२१ अखेर प्रकल्पावर १४ हजार २५१ कोटी रुपये खर्च झाला असून प्रकल्पाची सर्व कामे डिसेंबर-२०२३ पर्यंत पूर्ण करण्याचे नियोजन आहे. गोसीखुर्द राष्ट्रीय प्रकल्पासाठी सन २०२२-२३ मध्ये ८५३ कोटी ४५ लाख रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चासाठी जलसंपदा विभागाला १३ हजार ५५२ कोटी व खारभूमी विकासासाठी ९६ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

मृद व जलसंधारण

मृद व जलसंधारणाची कामे

१९. येत्या दोन वर्षात मृद व जलसंधारणाची ४ हजार ८८५ कामे पूर्ण करण्याचे नियोजन असून त्यावर ४ हजार ७७४ कोटी रुपये खर्च प्रस्तावित आहे.

आकांक्षित जिल्ह्यासाठी जलसिंचन सुविधा पुनर्जिवित करणे

२०. उस्मानाबाद, गडचिरोली आणि नंदूरबार या आकांक्षित जिल्ह्यांत वाशिम जिल्हयाच्या धर्तीवर पाझर तलावांचे साठवण तलावात रुपांतर करून जलसिंचन सुविधा पुनर्जिवीत करण्याची योजना राबविण्यात येणार आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता मृद व जलसंधारण विभागाला ३ हजार ५३३ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

कृषी पंप जोडणी

कृषी पंप वीज जोडणी

२१. १ एप्रिल २०१८ पासून कृषीपंपांसाठी प्रलंबित असलेल्या २ लाख ४० हजार अर्जांपैकी महाविकास आघाडी सरकारच्या कालावधीत १ लाख नवीन वीज जोडण्या देण्यात आल्या असून सन २०२२-२३ मध्ये आणखी ६० हजार कृषिपंपांना वीज जोडणीचे उद्दीष्ट आहे.

रोजगार हमी योजना :

सिंचन विहिरींचा धडक कार्यक्रम

२२. नागपूर विभागातील ६ जिल्हयांत २४ हजार ६१४ सिंचन विहीरींचा धडक कार्यक्रम राबविण्यात येत आहे. महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेतून ४३ हजार ९०२ सिंचन विहीरींची कामे हाती घेतली आहेत.

फळबाग लागवड योजना

२३. फळबाग लागवडीच्या सुधारित धोरणानुसार फळबाग लागवड योजनेत केळी, ड्रॅगन फ्रुट, एव्हॅकॅडो, द्राक्षे आदी फळ पिके तसेच अन्य महत्त्वाच्या मसाला पिकांचा नव्याने समावेश करण्यात येत आहे. यावर्षी १ लाख हेक्टर क्षेत्रावर फळबाग लागवडीचे उद्दीष्ट आहे.

मातोश्री ग्रामसमृद्धी शेत पाणंद रस्ते योजना

२४. मातोश्री ग्रामसमृद्धी शेत पाणंद रस्ते योजनेमधून रस्त्यांच्या कामातील कुशल भागासाठी राज्य रोजगार हमी योजनेतून पूरक निधी उपलब्ध करून देण्याचा निर्णय सरकारने घेतला आहे.

रोजगार हमी योजनेसाठी सन २०२२-२३ मध्ये १ हजार ७५४ कोटी आणि फलोत्पादनासाठी ५४० कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

पदुम

मुंबई पशुवैद्यकीय महाविद्यालय परळ

२५. 'बैलघोडा हॉस्पिटल' म्हणून प्रसिद्ध असलेल्या मुंबई पशुवैद्यकीय महाविद्यालयाची स्थापना परळ येथे २ ऑगस्ट १८८६ रोजी झाली. या महाविद्यालयाच्या परिसरात ६० ते १२० वर्षे जुन्या १३ इमारती आहेत. हा ऐतिहासिक वारसा जपण्यासाठी या इमारतींच्या देखभाल दुरुस्तीकरिता सन २०२२-२३ मध्ये १० कोटी रुपये उपलब्ध करून देण्यात येतील.

शेळी पालनासाठी सामूहिक सुविधा केंद्र

२६. अमरावती जिल्ह्यातील पोहरा येथे शेळी समूह योजनेअंतर्गत श्रेणीवर्धन व क्षमतावाढ करण्याचा निर्णय राज्य सरकारने घेतला आहे. राज्यातील प्रत्येक महसुली विभागात एक शेळी समूह प्रकल्प राबविण्यात येईल. या प्रकल्पासाठी ५० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

बैलगाडा शर्यत

२७. परंपरेने चालत आलेल्या बैलगाडा शर्यतींनी उत्तम, सुदृढ गोवंशाची पैदास आणि संगोपनाचे साधन म्हणून मोठी कामगिरी बजावली आहे. शेती आणि शेतकऱ्यांच्या भल्यासाठी या शर्यती सुरु राहाव्यात अशी ठाम भूमिका घेऊन महाविकास आघाडी सरकारने सर्वोच्च न्यायालयापर्यंत लढा दिला आणि बैलगाडा शर्यतींची परवानगी मिळवली. महाराष्ट्रातील स्थानिक जातींच्या सुदृढ गोवंशांची पैदास यामुळे अबाधित राहील असा माझा विश्वास आहे.

देशी गायी, म्हशींसाठी प्रयोगशाळा

२८. देशी गायी, म्हशींची उत्पादकता वाढवण्यासाठी विदर्भ, मराठवाडा आणि उर्वरित महाराष्ट्रासाठी प्रत्येकी एक, अशा एकूण तीन मोबाईल प्रयोगशाळा स्थापन करण्यात येणार आहेत. उच्च उत्पादन क्षमता असलेल्या गायी व म्हशींची स्त्रीबीजे प्रयोगशाळेत फलित करून सर्वसाधारण गायी-म्हशींमध्ये स्त्रीभ्रूण प्रत्यारोपणाची सुविधा किफायतशीर दरात व शेतकऱ्यांच्या दारात उपलब्ध करून देण्यात येईल.

मासळी केंद्रांची देखभाल व दुरुस्ती

२९. महाराष्ट्र मत्स्योद्योग विकास महामंडळाची भागभांडवल मर्यादा ५० कोटी रुपयांनी वाढवून त्या निधीतून किनारी भागातील मासळी उतरविणाऱ्या १७३ केंद्रांची देखभाल व दुरुस्ती करण्याचा निर्णय शासनाने घेतला आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता पशुसंवर्धन, दुग्ध व्यवसाय व मत्स्य व्यवसाय विभागाला ४०६ कोटी १ लाख रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

सर्वांगीण विकासासाठी निरोगी समाज ही पूर्वअट असते. 'विकासाची पंचसूत्री' या आमच्या कार्यक्रमातील 'आरोग्य' या दुसऱ्या सूत्राकडे मी आता सभागृहाचे लक्ष वेधू इच्छितो.

आरोग्य सेवा :

गेल्या दोन वर्षांपासून आपण कोविडशी सक्षमपणे लढतो आहोत. त्यासाठी 'माझे कुटुंब, माझी जबाबदारी' आणि 'हर घर दस्तक' ही अभिनव आरोग्य तपासणी मोहिम आपण राबवली. दिनांक ८ मार्च २०२२ पर्यंत महाराष्ट्रातील ८ कोटी ७४ लाख व्यक्तींना लशीची पहिली मात्रा, ६ कोटी ७८ लाख व्यक्तींना लशीची दुसरी मात्रा देण्यात आली असून १५ लाख ८७ हजार जणांना लसवर्धक मात्रा देण्यात आली आहे.

गेल्या वर्षीच्या अर्थसंकल्पीय भाषणात मी आरोग्य संस्थांच्या श्रेणीवर्धन व बांधकामासाठी ७ हजार ५०० कोटी रुपये किंमतीचा ४ वर्षांचा प्रकल्प जाहीर केला होता. या प्रकल्पासाठी हुडकोकडून ३ हजार ९४८ कोटी रुपयांचे कर्ज

घेण्याचा निर्णय शासनाने घेतला आहे. सन २०२२-२३ मध्ये या प्रकल्पाला हुडको कर्ज सहाय्यातून २ हजार कोटी तर १५ व्या वित्त आयोगाच्या शिफारशीनुसार १ हजार ३३१ कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल. नियमित अर्थसंकल्पीय निधीव्यतिरिक्त आरोग्य सेवांवर येत्या ३ वर्षात सुमारे ११ हजार कोटी रुपये निधी खर्च करण्याचे सरकारचे नियोजन आहे.

सार्वजनिक आरोग्य

प्रथम दर्जाचे ट्रॉमा केअर युनिट

३०. मुंबई शहराबाहेर प्रथम दर्जाची शासकीय ट्रॉमा केअर युनिट नसल्याने तिथल्या गंभीर जखमी रुग्णांना खाजगी रुग्णालयात जावे लागते. राज्यात नांदेड, अमरावती, जालना, भंडारा, अहमदनगर आणि सातारा या ठिकाणी प्रत्येकी ५० खाटांची प्रथम दर्जाची ट्रॉमा केअर युनिट स्थापन करण्यासाठी भांडवली खर्चाकरिता १०० कोटी रुपये आणि आवर्ती खर्चासाठी १८ कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

लिथोट्रिप्सी उपचार पद्धती

३१. ग्रामीण भागातील गरीब रुग्णांना शासकीय रुग्णालयांमध्ये शस्त्रक्रियेविना किडनी स्टोन काढण्याची लिथोट्रिप्सी उपचार पद्धती उपलब्ध करून देण्याचा निर्णय सरकारने घेतला आहे. २०० खाटांच्या सर्व रुग्णालयांमध्ये येत्या तीन वर्षात ही उपचार पद्धती सुरु करण्याचे प्रस्तावित असून त्याकरिता यावर्षी १७ कोटी ६० लाख रुपये खर्च अपेक्षित आहे.

नेत्र विभागाचे श्रेणीवर्धन

३२. मोतीबिंदू शस्त्रक्रियेसाठी शासकीय रुग्णालयांमध्ये आधुनिक 'फेको' उपचार पद्धती सुरु करण्याचे शासनाने ठरविले आहे. एकूण ६० रुग्णालयांमध्ये ही उपचार पद्धती सुरु करण्यात येणार आहे, त्यासाठी पहिल्या टप्प्यात २० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करण्यात येईल.

यंत्राद्वारे कपडे धुलाई आणि स्वच्छता

३३. राज्यातील ५० खाटांपेक्षा अधिक क्षमता असणाऱ्या रुग्णालयांना यांत्रिक धुलाई संयंत्रे आणि ३० खाटांवरील रुग्णालयांना स्वच्छता यंत्रे देण्यात येणार आहेत.

कर्करोग निदान सुविधा

३४. कर्करोगाचे वेळेत व जलद निदान तसेच उपचाराच्या उद्देशाने ८ आरोग्य मंडळांसाठी ८ मोबाईल कर्करोग निदान वाहनांची सुविधा उपलब्ध करून देण्यात येत असून त्यासाठी ८ कोटी रुपये खर्च अपेक्षित आहे.

टाटा कॅन्सर रिसर्च सेंटर व हॉस्पिटलला आयुर्वेदिक रुग्णालय आणि औषधी वनस्पतींच्या लागवडीकरिता मौजे तांबाटी, ता. खालापूर, जि. रायगड येथील १० हेक्टर जमीन देण्यात येत आहे.

रुग्णालयांची स्थापना व श्रेणीवर्धन, महिला व नवजात शिशु रुग्णालये

३५. सर्व जिल्ह्यांच्या ठिकाणी महिला व नवजात शिशु रुग्णालयांची स्थापना करण्यात येईल. त्यानुसार हिंगोली, यवतमाळ, बुलढाणा, सांगली, सातारा, कोल्हापूर, सिंधुदुर्ग, वर्धा, भंडारा, जळगाव, अहमदनगर, धुळे, सोलापूर, रत्नागिरी, औरंगाबाद आणि रायगड येथे प्रत्येकी १०० खाटांची स्त्री रुग्णालये स्थापन करण्यात येतील. अकोला व बीड येथे स्त्री रुग्णालयाचे बांधकाम व श्रेणी वर्धनाचे काम हाती घेण्यात येत आहे.

रुग्णालयांचे श्रेणीवर्धन

३६. सन २०२१-२२ या वर्षात राज्यात रुग्णखाटांची क्षमता १ हजार २०० ने वाढून विशेषोपचाराची सुविधा उपलब्ध झाली आहे. राज्यात ४९ रुग्णालयांच्या बांधकाम, दुरुस्ती व इतर कामांसाठी १ हजार ३९२ कोटी ११ लाख रुपये किंमतीची प्रशासकीय मान्यता देण्यात आली आहे.

नवीन मनोरुग्णालयाची स्थापना

३७. जालना येथे ३६५ खाटांचे नवीन प्रादेशिक मनोरुग्णालय स्थापन करण्यात येत आहे. या रुग्णालयाच्या बांधकामासाठी अंदाजे ६० कोटी रुपये खर्च अपेक्षित आहे.

शिव आरोग्य योजना

३८. महानगरातील तज्ज्ञ डॉक्टरांची निदान व उपचारांची सेवा ग्रामीण भागातील जनतेस शिव आरोग्य योजनेच्या माध्यमातून उपलब्ध करुन देण्यासाठी प्रत्येक जिल्हा रुग्णालयात टेलीमेडिसीन केंद्र स्थापन करण्यात येतील. पुढील टप्प्यात ही सेवा उपजिल्हा रुग्णालयांपर्यंत विस्तारित करण्यात येईल.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण विभागाला ३ हजार १८३ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये

अध्यक्ष महोदय, ११ मार्च १८८६ रोजी पेनसिल्वेनिया वुमन्स मेडिकल कॉलेजमधून एम.डी. ही पदव्युत्तर पदवी प्राप्त करणाऱ्या आनंदीबाई जोशी या पहिल्या भारतीय व मराठी महिला डॉक्टर ठरल्या. आज या गोष्टीला १३६ वर्षे पूर्ण झाली. त्यांना स्मरुन मी वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभागाच्या तरतुदी मांडतो.

पदव्युत्तर पदवी प्रवेश क्षमतेत वाढ

३९. देशातील होतकरु युवकांना इथेच वैद्यकीय शिक्षणाची संधी मिळावी म्हणून पदव्युत्तर शिक्षणासाठी प्रवेश क्षमतेत लक्षणीय वाढ करण्याचा निर्णय सरकारने घेतला असून मुंबई येथे सेंट जॉर्ज पदव्युत्तर वैद्यकीय शिक्षण व संशोधन संस्था, नाशिक येथील आरोग्य विज्ञान विद्यापीठात वैद्यकीय पदव्युत्तर संस्था तर नागपूर येथे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर वैद्यकीय शिक्षण व संशोधन संस्था स्थापन करण्यात येत आहे. शिवाय पदव्युत्तर अभ्यासक्रमात आधुनिक फिजिओथेरपी तंत्राचा समावेश करण्याचा निर्णयही घेण्यात आला आहे.

अन्न सुरक्षा कार्यप्रणाली

४०. अन्न सुरक्षा कार्यप्रणालीचे बळकटीकरण करण्यासाठी अन्न चाचणी प्रणाली, प्रयोगशाळांचे सक्षमीकरण व 'ईट राईट' इत्यादी कार्यक्रम हाती घेण्यात येतील. याकरीता येत्या २ वर्षात १०० कोटी रुपये खर्च अपेक्षित आहे.

इंद्रायणी मेडीसीटी

४१. पुणे शहराजवळ ३०० एकर जागेमध्ये अत्याधुनिक 'इंद्रायणी मेडिसीटी' उभारण्याचा शासनाचा मानस आहे. या वसाहतीत रुग्णालय, वैद्यकीय संशोधन, औषध उत्पादन, वेलनेस, फिजीओथेरपी केंद्र उपलब्ध असतील. सर्व उपचार पद्धती एकाच ठिकाणी उपलब्ध असलेली ही देशातील पहिली वैद्यकीय वसाहत ठरेल.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभागाला २ हजार ६१ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

प्रशिक्षित मनुष्यबळ ही उद्योगांची प्राथमिक गरज असते, हे आपण जाणतोच. मी आता 'विकासाची पंचसूत्री' या कार्यक्रमातील 'मनुष्यबळ विकास' या तिसऱ्या सूत्राकडे सभागृहाचे लक्ष वेधतो.

मनुष्यबळ विकास

आधार जोडणी

४२. विविध लाभ, सवलतीच्या व शिष्यवृत्तीच्या योजना राज्यातील बालके,विद्यार्थी व अन्य घटकांसाठी राबविण्यात येतात.राज्यातील एकही पात्र लाभार्थी या योजनांच्या लाभापासून वंचित राहू नये, यासाठी आदिवासी विकास, सामाजिक न्याय, इतर मागास बहुजन कल्याण, अल्पसंख्यांक विकास, कौशल्य विकास, शालेय शिक्षण, उच्च व तंत्र शिक्षण तसेच महिला व बालकल्याण विभागाच्या सर्व योजना लाभार्थींच्या आधार क्रमांकाशी जोडण्यात येतील. ही कार्यवाही १ जून २०२२ पूर्वी पूर्ण करण्यात येईल.

कौशल्य विकास

आधुनिक तंत्रज्ञान केंद्र

४३. महाराष्ट्र हे उद्योग व तंत्रज्ञान क्षेत्रातील अग्रेसर राज्य आहे. नव्याने विकसित होणाऱ्या क्षेत्रांमध्ये संगणक आधारित कृत्रिम बुद्धिमत्ता, इंटरनेट ऑफ थिंग्ज, फिनटेक, नॅनो व जैवतंत्रज्ञान, ब्लॉक चेन, उद्योग ४.० व ५.०, संदेश वहन उपग्रह, ड्रोन टेक्नॉलॉजी अशा अनेक अत्याधुनिक नवीन बाबींचा समावेश आहे. जागतिक डिजीटल क्रांतीच्या युगात राज्यातील सुशिक्षित युवक-युवतींच्या कौशल्यात वाढ करून रोजगारक्षम मनुष्यबळ निर्माण करण्याकरिता राज्यातील प्रत्येक महसुली विभागात एक 'इनोव्हेशन हब' स्थापन करण्यात येईल. त्याकरीता ५०० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

गडचिरोली जिल्ह्यात खाजगी सहभागातून कौशल्यवर्धन केंद्र उभारुन दरवर्षी ५ हजार विद्यार्थ्यांना कौशल्य प्रशिक्षण देण्यात येईल. याकरीता शासनाकडून ३० कोटी रुपये उपलब्ध करून देण्यात येतील व उर्वरित निधी सामुदायिक सामाजिक दायित्व निधीच्या माध्यमातून उभारण्यात येईल.

राज्यात इनोव्हेशन व इन्क्युबेशन इको सिस्टीम

४४. राज्यात इनोव्हेशन व इन्क्युबेशन इको सिस्टीम निर्माण करण्याचा आमचा मानस आहे. तरुणांना विशेषसंधी उपलब्ध करून देण्यासाठी नावीन्यपूर्ण संकल्पनेवर आधारीत स्टार्टअपसाठी बीज भांडवल तसेच इन्क्युबेशन सेंटरमार्फत विशेष सुविधा व मार्गदर्शन पुरविण्याचा शासनाचा मानस आहे. स्टार्ट अपसाठी प्रारंभिक टप्प्यातील भांडवल उपलब्ध करून देण्यासाठी १०० कोटी रुपये रकमेचा राज्य सरकारचा स्टार्ट अप फंड उभारण्यात येत आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता नव्याने नामकरण करण्यात आलेल्या कौशल्य, रोजगार, उद्योजकता व नाविन्यता विकास विभागाला ६१५ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

उच्च व तंत्र शिक्षण

भारतरत्न लता दिनानाथ मंगेशकर आंतरराष्ट्रीय शासकीय संगीत महाविद्यालय

४५. महाविकास आघाडी सरकारने 'भारतरत्न लता दिनानाथ मंगेशकर आंतरराष्ट्रीय संगीत महाविद्यालय व संग्रहालय' स्थापित करण्याचा निर्णय घेतला आहे. त्यासाठी मुंबई विद्यापीठाच्या कलीना येथील प्रांगणात जागा निश्चित करण्यात आली असून त्यासाठी १०० कोटी रुपये निधी राखून ठेवला आहे.

शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर-विकास कामासाठी निधी

४६. कोल्हापूर येथील शिवाजी विद्यापीठाला 'यशवंतराव चव्हाण ग्रामविकास प्रशाला', 'राजर्षि शाहू महाराज संशोधन केंद्र व संग्रहालय संकुल' तसेच अन्य विभागांच्या आधुनिकीकरणाकरिता १० कोटी रुपये व मुंबई विद्यापीठाच्या लोकमान्य टिळक रत्नागिरी उपकेंद्रासाठी २ कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

विद्यापीठांतर्गत अध्यासन केंद्र

४७. राज्यातील विद्यापीठांत थोर समाजसुधारक व महनीय व्यक्तींच्या नांवे अध्यासन केंद्रे स्थापन करण्याबाबत धोरण निश्चित करण्यात आले असून अशा प्रत्येक केंद्रासाठी ३ कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्याचे सरकारने निश्चित केले आहे.

विविध महाविद्यालयांचे नूतनीकरण

४८. मुंबई येथील सिडनहॅम, एल्फिन्स्टन महाविद्यालय आणि श्रीमती नाथीबाई दामोदर ठाकरसी महिला विद्यापीठाकरिता प्रत्येकी ५ कोटी रुपये, औरंगाबाद येथील शासकीय ज्ञान विज्ञान महाविद्यालयाच्या शतक महोत्सवी वर्षानिमित्त १० कोटी रुपये, तसेच नागपूर येथील लक्ष्मीनारायण इन्स्टीट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजीसाठी १० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता उच्च व तंत्र शिक्षण विभागाला १ हजार ६१९ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

शालेय शिक्षण

'स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव' या कार्यक्रमांतर्गत ऐतिहासिक महत्वाच्या शाळांचा विकास करणे

४९. 'स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव' या कार्यक्रमांतर्गत राज्यातील महापुरुषांशी संबंधित गावांतील १० शाळांची निवड करण्यात आली आहे.

(१) महात्मा फुले यांचे मूळगांव खानवडी, ता. पुरंदर, जि. पुणे.

(२) राजर्षी शाहू महाराज यांचे जन्मगांव कागल, जि. कोल्हापूर.

(३) भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी प्रवेश घेतलेली पहिली शाळा, सातारा.

(४) लोकशाहीर साहित्यरत्न अण्णाभाऊ साठे यांचे जन्मगांव वाटेगांव, ता. वाळवा, जि. सांगली.

(५) महर्षि धोंडो केशव कर्वे यांचे जन्मगांव मुरुड, जि. रत्नागिरी.

(६) साने गुरुजी यांचे जन्मगांव पालगड, ता. दापोली, जि. रत्नागिरी.

(७) सावित्रीबाई फुले यांचे जन्मगांव नायगांव, ता. खंडाळा, जि. सातारा.

(८) राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांचे जन्मगांव मोझरी, ता. तिवसा, जि. अमरावती.

(९) संत गाडगेबाबा यांचे जन्मगांव शेंडगांव, ता. अंजनगांव सुर्जी, जि. अमरावती.

(१०) क्रांतीसिंह नाना पाटील यांचे मूळगांव येडे मच्छिन्द्र, ता. वाळवा, जि. सांगली.

या गावांतील शाळांना शैक्षणिक सुविधा सुधारणांसाठी प्रत्येकी १ कोटी रुपयांचा निधी उपलब्ध करुन देण्यात येईल.

जिल्हा वार्षिक योजनेअंतर्गत ५ टक्के निधी शालेय शिक्षण विभागास उपलब्ध करुन देणे

५०. स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या शाळांच्या इमारती, वर्ग खोल्यांचे बांधकाम व इतर सोयीसुविधांसाठी पुरेसा निधी उपलब्ध करुन देण्यासाठी जिल्हा वार्षिक योजनेच्या नियतव्ययापैकी ५ टक्के निधी यापुढे उपलब्ध होईल.

जवाहर बालभवन

५१. जवाहर बालभवन या शैक्षणिक व सांस्कृतिक केंद्राच्या इमारतीच्या मजबुतीकरण, नूतनीकरण व विस्ताराच्या कामासाठी सन २०२२-२३ मध्ये १० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करुन देण्यात येईल.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता शालेय शिक्षण विभागाला २ हजार ३५४ कोटी व क्रीडा विभागाला ३८५ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

सामाजिक विकास कार्यक्रम

सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य

भीमा कोरेगाव येथील विजयस्तंभासाठी निधीची तरतूद

५२. भीमा कोरेगाव विजयस्तंभ, मौजे पेरणे फाटा, ता. हवेली, जि. पुणे येथे सोयी सुविधायुक्त स्मारक व परिसर विकासाची कामे हाती घेण्यात येतील.

यंत्रचलित सफाई

५३. नगरपालिका, महानगरपालिकांमध्ये कार्यरत सफाई कामगारांची जोखीम कमी करून, त्यांना होणारे आजार टाळण्यासाठी तसेच त्यांच्या मनातील अप्रतिष्ठेच्या भावनेचे उच्चाटन करण्यासाठी यापुढे गटार सफाई यंत्रचलित पद्धतीने करण्याचे राज्य सरकारने ठरविले असून त्यासाठी आधुनिक गाड्या पुरविण्यात येणार आहेत.

तृतीयपंथी व्यक्तिसाठी योजना

५४. तृतीयपंथीयांसाठी बीज भांडवल व व्याज सवलतीची स्वयंरोजगार योजना राबविण्यात येणार आहे. राज्यातील सर्व तृतीयपंथीयांना ओळखपत्रे आणि शिधापत्रिका देण्याची विशेष मोहिम ही राबविण्यात येणार आहे.

बार्टी

५५. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर संशोधन व प्रशिक्षण संस्था-बार्टीला विविध विकास योजनांची अंमलबजावणी करण्यासाठी २५० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागाला सर्वसाधारण योजनेकरिता २ हजार ८७६ कोटी, अनुसूचित जाती घटक कार्यक्रमाकरिता १२ हजार २३० कोटी असा एकूण १५ हजार १०६ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

आदिवासी विकास

मुलामुलींसाठी शासकीय वसतीगृह व स्वयंम योजना

५६. आदिवासी विकास विभागाच्या ४९१ वसतीगृहांमध्ये ३२ हजार ९५८ मुले आणि २० हजार ९११ मुली अशा एकूण ५३ हजार ८६९ विद्यार्थ्यांना प्रवेश देण्यात आला आहे. वसतीगृहात प्रवेश न मिळालेल्या विद्यार्थ्यांसाठी 'स्वयंम योजना' राबविण्यात येत असून सन २०२१-२२ मध्ये ८ हजार पात्र विद्यार्थ्यांच्या आधारसंलग्न असलेल्या बँक खात्यावर रक्कम जमा करण्यात येत आहे.

शबरी घरकुल योजना

५७. शबरी आदिवासी घरकुल योजनेअंतर्गत ग्रामीण भागाकरिता शौचालय बांधकामासह सर्वसाधारण क्षेत्राकरता प्रति घरकुल १ लाख ३२ हजार रुपये तर नक्षलग्रस्त आणि डोंगराळ क्षेत्राकरता १ लाख ४२ हजार रुपये अनुदान देण्यात येते. सन २०२२-२३ मध्ये त्यासाठी ३०० कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

आदिम जमातींसाठी बहुउद्देशीय संकुल

५८. सवणे ता. तलासरी जि. पालघर आणि झिंगानुर ता. सिरोंचा जि. गडचिरोली येथे अनुक्रमे कातकरी व माडीया गोंड समाजासाठी बहुउद्देशिय संकुल बांधण्यासाठी जागा निश्चित करण्यात आली आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता आदिवासी विकास विभागाला ११ हजार १९९ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

इतर मागास बहुजन कल्याण

महाज्योती

५९. 'महात्मा ज्योतिबा फुले संशोधन व प्रशिक्षण संस्था'- महाज्योतीला विविध विकास योजनांची अंमलबजावणी करण्यासाठी २५० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करुन देण्यात येईल.

समर्पित आयोग

६०. इतर मागासवर्गीय समाजाचे स्थानिक स्वराज्य संस्थांमधील प्रतिनिधीत्व निश्चित करण्यासाठी नवीन समर्पित आयोगाची स्थापना करण्यात येत आहे. या आयोगाला प्रशासकीय सोयीसुविधांसाठी आवश्यक तो निधी उपलब्ध करुन देण्यात येईल.

शिष्यवृत्ती योजना

६१. इतर मागासवर्ग, विमुक्त जाती, भटक्या जमाती व विशेष मागास प्रवर्गातील मॅट्रीकोत्तर शिष्यवृत्तीकरिता १ हजार २० कोटी, शैक्षणिक व परीक्षा शुल्कासाठी ४०० कोटी, सावित्रीबाई फुले मुलींच्या शिष्यवृत्तीकरिता १०० कोटी आणि आश्रमशाळांकरिता ४०० कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता इतर मागास बहुजन कल्याण विभागाला ३ हजार ४५१ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

अल्पसंख्यांक विकास

विद्यार्थ्यांसाठी परदेशी शिष्यवृत्ती योजना

६२. सामाजिक न्याय विभागाच्या धर्तीवर अल्पसंख्याक समुदायातील विद्यार्थ्यांनाही पदव्युत्तर आणि पी.एच.डी. अभ्यासक्रमासाठी परदेशी शिक्षण शिष्यवृत्ती योजना सुरु करण्यात येत आहे.

पोलिस भरती प्रशिक्षण योजना निवासी करणे

६३. अल्पसंख्यांक उमेदवारांकरिता पोलीस भरती प्रशिक्षण योजना निवासी स्वरुपात राबविण्याचा आणि त्याचा कालावधी दोनऐवजी तीन महिन्यांचा करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. सन २०२२-२३ या वर्षापासून ही योजना सुधारीत स्वरुपात राबविण्यात येणार आहे.

मौलाना आझाद आर्थिक विकास महामंडळ

६४. मौलाना आझाद आर्थिक विकास महामंडळाची भागभांडवल मर्यादा ५०० कोटी रुपयांवरुन वाढवून ७०० कोटी रुपये करण्यात आली आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता अल्पसंख्यांक विकास विभागाला ६७७ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

महिला व बालविकास

ई-शक्ती योजना

६५. एकात्मिक बाल विकाससेवा योजनेच्या अंमलबजावणीत अधिक अचूकता, सुलभता व तत्परता यावी यासाठी ई-शक्ती योजनेतून माझ्या १ लाख २० हजार अंगणवाडी सेविका व पर्यवेक्षिका भगिनींना मोबाईल सेवा उपलब्ध करून देण्यात येईल.

बाल संगोपनासाठीच्या निधीत वाढ

६६. ० ते १८ वयोगटातील बालकांचे पालन करणाऱ्या संस्था किंवा कुटुंबाला दर महिन्याला देण्यात येणाऱ्या प्रतिबालक अनुदानात ११२५ रुपयांवरुन २ हजार ५०० रुपयांपर्यंत वाढ करण्यात येत आहे.

अमृत महोत्सवी महिला बालभवन

६७. जिल्हा वार्षिक योजनेच्या एकूण निधीपैकी ३ टक्के निधी महिला व बालविकास योजनांसाठी राखीव ठेवण्याचा निर्णय झाला आहे. त्यातून प्रत्येक जिल्हयाच्या ठिकाणी अमृत महोत्सवी महिला व बाल भवन उभारण्याचेही प्रस्तावित आहे.

नागरी बाल विकास केंद्र

६८. नागरी भागातील अतितीव्र कुपोषित बालकांसाठी ग्राम बाल विकास केंद्रांच्या धर्तीवर नागरी बाल विकास केंद्रे सुरु करण्याचा अत्यंत महत्वाचा निर्णय सरकारने घेतला आहे.

सॅनिटरी नॅपकीनसाठी मशिन बसविणे

६९. आदिवासी विकास व सामाजिक न्याय विभागांतर्गत शासकीय वसतिगृहातील विद्यार्थिनीसाठी मोफत सॅनिटरी नॅपकीन डिस्पेन्सींग मशिन बसविण्यात येतील.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता महिला व बालविकास विभागाला २ हजार ४७२ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

ग्रामीण विकास

मिशन महाग्राम

७०. ग्रामीण महाराष्ट्रातील सामाजिक परिवर्तनाच्या हेतूने येत्या ३ वर्षांत राज्यात 'मिशन महाग्राम' राबविले जाणार आहे. मानव विकासाच्या प्रमुख बाबींवर लक्ष केंद्रीत करून विकासाचे शाश्वत ध्येय साध्य करण्यासाठी सामुदायिक सामाजिक दायित्व निधीच्या माध्यमातून ५०० कोटी रुपयांचा निधी उभारण्यात येईल.

पंतप्रधान ग्रामीण आवास योजना

७१. पंतप्रधान ग्रामीण आवास योजनेअंतर्गत ७ लाख ६७ हजार ७६६ घरकुले बांधून पूर्ण झाली असून सन २०२२-२३ मध्ये सुमारे ५ लाख घरकुलांचे उद्दिष्ट आहे. त्याकरीता ६ हजार कोटी रुपये खर्च अपेक्षित आहे.

झोपडपट्टी सुधारणा

७२. मुंबईमधील झोपडपट्टी सुधारण्यासाठी ज्याप्रमाणे स्वतंत्र निधी उपलब्ध होतो, त्याच धर्तीवर म्हाडाच्या मुंबईबाहेरील विभागीय मंडळाच्या क्षेत्रातील झोपडपट्ट्यांमधील मुलभूत कामे करण्यासाठी सन २०२२-२३ मध्ये १०० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

पंतप्रधान नागरी आवास योजना

७३. पंतप्रधान नागरी आवास योजनेअंतर्गत १ लाख २८ हजार ६९० घरकुले पूर्ण झाली असून उर्वरित कामे प्रगतीपथावर आहेत. लाभार्थींना ३ हजार ४२४ कोटी रुपये अनुदान उपलब्ध करून देण्यात आले आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरीता ग्रामविकास विभागाला ७ हजार ७१८ कोटी रुपये तसेच गृहनिर्माण विभागाला १ हजार ७१ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहेत.

गतिमान वाहतूक व दळणवळण हा वेगवान विकासासाठी अत्यंत महत्त्वाचा घटक असतो. मी आता 'विकासाची पंचसूत्री' या आमच्या कार्यक्रमातील 'दळणवळण' या चौथ्या सूत्राकडे सभागृहाचे लक्ष वेधतो.

रस्ते विकास

मुख्यमंत्री ग्राम सडक योजना टप्पा-२

७४. महाराष्ट्र शासनाने मुख्यमंत्री ग्राम सडक योजना टप्पा-२ या अंतर्गत सुमारे ७ हजार ५०० कोटी रुपये किंमतीच्या १० हजार कि.मी. लांबीच्या ग्रामीण रस्त्यांच्या कामांना मंजुरी दिली असून येत्या २ वर्षात ही कामे पूर्ण होतील.

पंतप्रधान ग्राम सडक योजना टप्पा-३

७५. पंतप्रधान ग्राम सडक योजना टप्पा-३ अंतर्गत एकूण ६ हजार ५५० कि.मी. लांबीच्या रस्त्यांच्या कामांची सन २०२२-२३ मध्ये सुरुवात करण्यात येईल.

रेवस ते रेड्डी सागरी महामार्ग

७६. गेल्यावर्षी अर्थसंकल्प सादर करताना मी रेवस ते रेड्डी या सागरी महामार्गाची घोषणा केली होती. या महामार्गावरील रेवस आणि कारंजा यांना जोडणाऱ्या धरमतर खाडीवरील २ कि.मी. लांबीच्या ८९७ कोटी ७० लाख रुपये खर्चाच्या मोठ्या चौपदरी खाडी पुलाची निविदा प्रसिद्ध करण्यात आली आहे. या सागरी महामार्गाच्या कामाकरिता सुमारे १ हजार १०० हेक्टर भूसंपादनासाठी ५०० कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

पुणे-रिंगरोड प्रकल्प

७७. पुणे-रिंगरोड प्रकल्पासाठी सुमारे १ हजार ९०० हेक्टर जमिनीचे संपादन करावयाचे असून त्याकरिता १ हजार ५०० कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

हिंदूहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे महाराष्ट्र समृद्धी महामार्ग

७८. हिंदूहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे महाराष्ट्र समृद्धी महामार्ग नागपूर ते भंडारा ते गोंदिया आणि नागपूर ते गडचिरोली असा विस्तारित करण्याचे नियोजन आहे. सदर महामार्गाचे ७७ टक्के काम पूर्ण झाले असून जालना ते नांदेड या द्रुतगती जोड महामार्गाच्या भूसंपादनासाठी निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

हायब्रीड ॲन्युईटी-नाबार्ड सहाय्य

७९. हायब्रीड ॲन्युईटी योजनेतून ८ हजार ६५४ कि.मी. लांबीच्या रस्त्यांच्या मजबुतीकरण व दर्जोन्नतीच्या कामांपैकी ३ हजार ६७५ कि.मी. लांबीची कामे पूर्ण झाली आहेत. त्यासाठी २२ हजार ३०९ कोटी रुपये खर्च झाला आहे. उर्वरीत कामे सन २०२२-२३ मध्ये पूर्ण करण्याचे नियोजन आहे. नाबार्डने मंजूर केलेल्या ६५ रस्ते विकासांची व १६५ पुलांची कामे सन २०२२-२३ मध्ये सुरु करण्यात येतील.

आशियाई विकास बँकेच्या अर्थसहाय्यातून रस्तेविकास

८० आशियाई विकास बँकेच्या अर्थसहाय्यातून ९९० कि.मी. लांबीच्या रस्त्यांचे मजबुतीकरण व दर्जोन्नती करण्यात येत आहे. त्यांची अंदाजित किंमत ५ हजार ६८९ कोटी रुपये आहे. सन २०२२-२३ मध्ये ७६५ कि.मी. लांबीची कामे पूर्ण करण्याचे उद्दीष्ट आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता सार्वजनिक बांधकाम विभागाला रस्ते विकासासाठी १५ हजार ६७३ कोटी रुपये व इमारती बांधकामासाठी १ हजार ८८ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

परिवहन सेवा

जल वाहतूक

८१. मुंबई महानगर क्षेत्रातील रस्ते व रेल्वे वाहतूक व्यवस्थेवरील ताण कमी करण्यासाठी वसई, भाईंदर, डोंबिवली, कल्याण, वाशी, ऐरोली, मीठबंदर (ठाणे) व बेलापूर ही ठिकाणे जलमार्गाने जोडण्याचा सरकारचा मानस आहे. या ठिकाणी जेट्टी व तत्सम सुविधा तसेच खाडीचे खोलीकरण करण्याची योजना आहे, याकरीता ३३० कोटी रुपये खर्च अपेक्षित आहे.

भाऊचा धक्का ते बेलापूर जलसेवा सुरु झाली असून या सेवेचे दर सर्वसामान्यांना परवडतील असे असावेत, यासाठी आवश्यक निर्णयांची घोषणा मी भाग-२ मध्ये करणार आहे.

रेल्वे विकास

८२. अहमदनगर-बीड-परळीवैजनाथ, वर्धा-यवतमाळ-नांदेड, वडसा-देसाईगंज-गडचिरोली, नागपूर-नागभीड या रेल्वे मार्गांची कामे विविध टप्प्यांत असून जालना-जळगाव, कल्याण-मुरबाड-माळशेज, पनवेल-विरार या नवीन रेल्वे प्रकल्पांमध्ये राज्य शासनाकडून आर्थिक सहभाग देण्याबाबतचा प्रस्ताव विचाराधीन आहे.

नाशिक-पुणे मध्यम अतिजलद रेल्वे

८३. नाशिक-पुणे मध्यम अतिजलद रेल्वे प्रकल्पाला केंद्र शासनाची मान्यता मिळाली आहे. या प्रकल्पासाठी १६ हजार ३९ कोटी रुपयांचा खर्च अपेक्षित आहे, त्यापैकी ८० टक्के भार राज्य शासन उचलणार आहे. मुंबई-जालना-नांदेड-हैद्राबाद बुलेट ट्रेनच्या प्रस्तावाबाबत केंद्र शासनाकडे पाठपुरावा करण्यात येत आहे.

मेट्रो प्रकल्प

८४. पुणे येथील स्वारगेट ते पिंपरी-चिंचवड आणि वनाझ ते रामवाडी, मुंबई मेट्रो मार्गिका २ ए व ७ तसेच नवी मुंबई येथील बेलापूर ते पेंढार या मेट्रो मार्गिका पूर्णत्वाच्या टप्प्यावर आहेत.

पुणे महानगर प्रदेश विकास प्राधिकरणाने हिंजवडीतील राजीव गांधी आयटी पार्कपासून शिवाजीनगरला जोडणाऱ्या 'पुणे मेट्रो लाईन ३' प्रकल्पाचे काम सुरु केले आहे. या उन्नतमार्ग मेट्रोची लांबी २३ कि.मी. असून प्रकल्पाची एकूण किंमत ८ हजार ३१३ कोटी रुपये आहे.

मुंबईतील मेट्रो मार्गिका क्रमांक ३, कुलाबा-वांद्रे-सीप्झ या मार्गिकेचा विस्तार कफपरेडपासून नेव्हीनगरपर्यंत होणार आहे. पुण्यातील स्वारगेट ते कात्रज या मार्गावर मेट्रो प्रकल्प प्रस्तावित आहे. पिंपरी ते निगडी, वनाझ ते चांदणी चौक, रामवाडी ते वाघोली, स्वारगेट ते हडपसर, हडपसर ते खराडी, खडकवासला ते स्वारगेट या जोड मार्गिकांचा प्रकल्प अहवाल तयार करण्यात येत आहे.

मुंबई महानगर प्रदेशातील विकास कामे

८५. मुंबई महानगर प्रदेश क्षेत्रात भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि मा. बाळासाहेब ठाकरे यांची भव्य स्मारके उभारण्याची कामे प्रगतीपथावर आहेत.

शिवडी ते न्हावाशेवा सागरी सेतू प्रकल्पाचे ६४ टक्के काम पूर्ण झाले असून हे काम २०२३ च्या अखेरीस पूर्ण करण्याचे नियोजन आहे.

कलानगर उड्डाणपूल आणि कल्याणजवळील उल्हास नदीवरील दुर्गाडी पूल वाहतुकीसाठी खुले करण्यात आले आहेत. छेडानगर उड्डाणपूल, सांताक्रुझ-चेंबूर जोडरस्त्याचा विस्तार, वसई-विरारजवळील नायगांव पूल तसेच पनवेलजवळील नेवाळे फाटा या प्रकल्पांची कामे लवकरच पूर्ण करण्यात येतील.

महाराष्ट्र राज्य परिवहन महामंडळास अर्थसहाय्य

८६. महाराष्ट्रातील राज्य परिवहन महामंडळाची एस.टी. सेवा ग्रामीण व दुर्गम भागात राहणाऱ्या माणसाचा दळणवळणाचा मुख्य आधार आहे. या सेवेचे महत्त्व आणि अपरिहार्यता लक्षात घेऊन मागील दोन वर्षांत शासनाने महामंडळाच्या कर्मचाऱ्यांच्या वेतनासाठी ४ हजार १०७ कोटी रुपये आर्थिक मदत केली. महाराष्ट्र राज्य परिवहन महामंडळाकरिता पर्यावरण पूरक ३ हजार नवीन बसगाड्या

उपलब्ध करून देण्याचे आमचे नियोजन आहे. राज्य परिवहन महामंडळाच्या १०३ बसस्थानकांच्या आधुनिकीकरण, दर्जावाढ आणि पुनर्बांधणीसाठी राज्य शासनाकडून भांडवली अर्थसहाय्य उपलब्ध करून देण्याचे प्रस्तावित आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता परिवहन विभागाला ३ हजार ३ कोटी, बंदरे विकासासाठी ३५४ कोटी तसेच नगरविकास विभागाला ८ हजार ८४१ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

विमानतळाचा विकास

हवाई सेवेला चालना देणे

८७. शिर्डी येथील आंतरराष्ट्रीय विमानतळावरुन मालवाहतुकीकरिता स्वतंत्र टर्मिनल उभारण्याचे प्रस्तावित असून रात्रीच्या उड्डाणाची सुविधाही लवकरच सुरु करण्यात येत आहे. शिर्डी विमानतळाच्या कामाकरिता १५० कोटी रुपयांचा निधी उपलब्ध करून देण्यात येत आहे.

रत्नागिरी विमानतळाच्या भूसंपादन व बांधकामासाठी १०० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्याचे सरकारने निश्चित केले असून अमरावती विमानतळावर रात्रीची उड्डाणसुविधा सुरु करण्यासाठी नवीन टर्मिनलच्या इमारतीची उभारणी व धावपट्टीच्या विस्तारीकरणाचे काम हाती घेण्यात येत आहे. कोल्हापूर विमानतळाकरिता आवश्यक जमिनीचे भूसंपादन व निर्वनीकरणाची कामे हाती घेण्यात आली आहेत. गडचिरोली येथे नवीन विमानतळ उभारण्याचा प्रस्ताव विचाराधीन आहे.

कोणतेही राज्य उद्योगक्षेत्राशिवाय समृद्ध होऊ शकत नाही. मी आता 'विकासाची पंचसूत्री' या विशेष कार्यक्रमातील 'उद्योग' या पाचव्या सूत्राकडे सभागृहाचे लक्ष वेधू इच्छितो.

उद्योग

मिशन ऑक्सीजन स्वावलंबन

८८. राज्यात वैद्यकीय ऑक्सिजनचा तुटवडा होता. 'मिशन ऑक्सिजन स्वावलंबन' अंतर्गत १ हजार ८७० कोटी रुपयांच्या गुंतवणूकीतून ११४ नवीन प्रकल्प उभारुन १ हजार ४८० मेट्रीक टन अतिरिक्त ऑक्सिजन निर्मिती क्षमता निर्माण झाली. आता राज्य वैद्यकीय ऑक्सिजनच्या बाबतीत स्वयंपूर्ण झाले आहे.

मॅग्नेटीक महाराष्ट्र २.०

८९. आर्थिक मंदी असतानाही उद्योग विभागाद्वारे मॅग्नेटिक महाराष्ट्र २.० अंतर्गत नामांकित उद्योग घटकांसमवेत एकूण ९८ गुंतवणूक करार करण्यात आले. राज्यात त्यातून १ लाख ८९ हजार कोटी रुपये गुंतवणूक अपेक्षित असून रोजगाराच्या ३ लाख ३० हजार नवीन संधी निर्माण होतील, असा अंदाज आहे.

ई-वाहन धोरण

९०. सन २०२१ ते २०२५ साठी महाराष्ट्र इलेक्ट्रीक वाहन धोरण मंजूर करण्यात आले आहे. एप्रिल ते डिसेंबर २०२१ या कालावधीत राज्यातील ईलेक्ट्रीक वाहनांची नोंदणी १५७ टक्क्याने वाढली आहे. सन २०२५ पर्यंत नवीन वाहन नोंदणीत इलेक्ट्रीक वाहनांचा हिस्सा १० टक्के व मोठ्या शहरांच्या सार्वजनिक वाहतुकीतील हिस्सा २५ टक्के करण्याचे उद्दिष्ट आहे. सन २०२५ पर्यंत ५ हजार चार्जिंग सुविधांच्या उभारणीचे उद्दीष्ट आहे.

मुख्यमंत्री रोजगार निर्मिती कार्यक्रम

९१. मुख्यमंत्री रोजगार निर्मिती कार्यक्रमांतर्गत १ लाखाहून अधिक उमेदवारांनी गुंतवणूक प्रस्ताव सादर केले आहेत. विविध बँकांनी त्यापैकी ९ हजार ६२१ प्रस्ताव मंजूर केले असून त्याद्वारे १ हजार १०० कोटी रुपयांची गुंतवणूक झाली आहे. येत्यावर्षी ३० हजारांहून अधिक स्वयंरोजगार प्रकल्पातून सुमारे १ लाख प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष रोजगार संधी निर्माण होतील.

पंडिता रमाबाई स्मृती शताब्दी महिला उद्योजक योजना

९२. विधवा महिलांसाठी काम करणाऱ्या पंडिता रमाबाई यांच्या स्मृती शताब्दी वर्षानिमित्त मी 'पंडिता रमाबाई स्मृती शताब्दी महिला उद्योजक योजना' जाहीर करतो आहे. कोविडमुळे विधवा झालेल्या महिलांना स्वयंरोजगार सुरु करण्यासाठी या योजनेत महिला आर्थिक विकास महामंडळाच्या माध्यमातून भांडवलाच्या कर्जावरील व्याजाची १०० टक्के परतफेड करण्यात येईल.

आयात उत्पादनावरील अवलंबित्व कमी करणे

९३. अनेक वस्तुंची आयात झपाट्याने वाढत आहे. अशा वस्तूंचे उत्पादन राज्यातच व्हावे ह्यासाठी राज्यातील अशा क्षेत्रांतील कार्यरत उद्योगांना उत्पादनावर आधारित प्रोत्साहन योजना किंवा तत्सम योजनेद्वारे लाभ देण्यात येतील.

खादी ग्रामोद्योग केंद्र, नांदेड

९४. स्वातंत्र्य सैनिक स्वामी रामानंद तीर्थ आणि गोविंदभाई श्रॉफ यांनी १९६७ मध्ये नांदेड येथे मराठवाडा खादी ग्रामोद्योग समितीची स्थापना केली. माजी मुख्यमंत्री डॉ. शंकरराव चव्हाण यांनी त्यानंतर या संस्थेचा विस्तार केला. येथे तयार झालेले राष्ट्रध्वज मंत्रालयासह संपूर्ण देशात वापरले जातात. भारतीय स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवी वर्षानिमित्त खादी ग्रामोद्योग केंद्राच्या या इमारतीची पुनर्बांधणी व विक्री केंद्र उभारणीसाठी २५ कोटी रुपये निधी उपलब्ध करुन देण्यात येईल.

आदिवासी औद्योगिक क्लस्टर

९५. आदिवासी समाजातील नवउद्योजकांना प्रोत्साहन व आवश्यक त्या पायाभूत सुविधा उपलब्ध करुन देण्यासाठी नाशिक जिल्ह्यातील दिंडोरी येथे आदिवासी औद्योगिक क्लस्टर उभारण्यात येणार आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता उद्योग विभागाला ८८५ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

ऊर्जा

सौर ऊर्जा प्रकल्प

९६. मौजे कौडगाव व मौजे शिंदाळा (जि. लातूर), मौजे साक्री (जि. धुळे), वाशीम, मौजे कचराळा (जि. चंद्रपूर) आणि यवतमाळ येथे एकूण ५७७ मेगावॅट क्षमतेचे सौर ऊर्जा प्रकल्प उभारण्यात येतील. याशिवाय राज्यात २५०० मेगावॅट क्षमतेचे सौर ऊर्जा पार्क विकसित करण्यात येणार आहेत.

मुंबई पारेषण प्रणाली सक्षमीकरण प्रकल्प

९७. मुंबई पारेषण प्रणालीच्या क्षमतेत वाढ करणे अत्यंत गरजेचे आहे. मुंबईत ११ हजार ५३० कोटी रुपये खर्चाची ४०० किलोवॅट क्षमतेची ४ उपकेंद्रे आणि १ हजार मेगावॅट क्षमतेचा अति उच्चदाब वाहिन्यांचा पारेषण प्रकल्प राबविण्यात येईल.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जीवन प्रकाश योजना

९८. अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमातीतील व्यक्तींच्या घरासाठी प्राधान्याने व स्वस्तात वीज जोडणी उपलब्ध करून देण्यासाठी 'डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जीवन प्रकाश योजना' राबविण्यात येत असून या योजनेचा कालावधी ६ डिसेंबर २०२२ पर्यंत वाढविण्यात येत आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता ऊर्जा विभागाला ९ हजार ९२६ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

'विकासाची पंचसूत्री' या कार्यक्रमासाठी या अर्थसंकल्पात १ लाख १५ हजार २१५ कोटी रुपयांची तरतूद प्रस्तावित आहे.

आता मी इतर अर्थसंकल्पीय तरतुदींकडे वळतो.

मदत व पुनर्वसन

मागील दोन वर्षांत राज्यातील जनतेने कोविड, तौक्ते चक्रीवादळ, महापूर यासारख्या विविध नैसर्गिक आपत्तींचा सामना केला. या आपत्तींमध्ये शासन जनतेच्या पाठीशी ठामपणे उभे राहिले. आपत्तींचा मुकाबला करण्यासाठी माणुसकीच्या भावनेतून प्रत्येकाला मदतीचा हात देण्याची जबाबदारी शासनाने निभावली.

कोविड-१९ उपाययोजना व मदत

९९. सन २०२१-२२ मधे कोविड महामारी नियंत्रणासाठी राज्य आपत्ती प्रतिसाद निधीतून ९०५ कोटी १९ लाख रुपये निधी उपलब्ध करण्यात आला आहे. कोविड-१९ साथरोगांमुळे आई-वडील गमावलेल्या मुला-मुलींना

५ लाख रुपये आर्थिक सहाय्य देण्यात येत आहे. कोविड कर्तव्यावर असतांना कोविडने मृत्यू झालेल्या शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या कुटुंबांना प्रत्येकी ५० लाख रुपये सानुग्रह अनुदान देण्यात आले. कोविड-१९ आजारामुळे निधन पावलेल्या व्यक्तीच्या निकटच्या नातेवाईकाला ५० हजार रुपये सानुग्रह सहाय्य प्रदान करण्यात येत असून मृत्यू पावलेल्या व्यक्तींच्या १ लाख ७२७ निकटच्या नातेवाईकांच्या बँक खात्यामध्ये आतापर्यंत ५०३ कोटी ६३ लाख रुपये रक्कम जमा करण्यात आली आहे.

असंघटीत कामगारांना अर्थसहाय्य

१००. कोविड महामारीच्या काळात सरकारने बांधकाम कामगार, माथाडी कामगार, घरेलू कामगार, सुरक्षा रक्षक अशा एकूण १३ लाख ३ हजार कामगारांना ७१५ कोटी रुपयांचे अर्थसहाय्य दिले आहे. याव्यतिरिक्त ऑटो व सायकल रिक्षा चालक, छोटे व्यापारी, फेरीवाले आदी अनेक गरजू घटकांना आर्थिक तसेच अन्नधान्याची मदत केली आहे.

अतिवृष्टी व पूरग्रस्तांना मदत

१०१. राज्य शासनाने जून ते ऑक्टोबर २०२१ कालावधीमध्ये झालेल्या पिकांच्या नुकसानीकरता ५ हजार ५४४ कोटी १० लाख रुपयांचा निधी शेतकऱ्यांना मदत म्हणून उपलब्ध करुन दिला आहे.

तौक्ते चक्रीवादळ, अतिवृष्टी व पूर नुकसान भरपाई

१०२. रायगड, रत्नागिरी व राज्याच्या इतर भागात आलेल्या तौक्ते चक्रीवादळ व महापुरासारख्या नैसर्गिक आपत्तींच्या काळात शासनाने आपत्तीग्रस्तांना ६ हजार ७९ कोटी ४८ लाख रुपये मदत केली आहे.

आपत्ती सौम्यिकरण उपाययोजना

१०३. कोकण विभागातील चक्रीवादळे व अन्य आपत्तींचा मुकाबला करण्यासाठी राज्य शासनाने ३ वर्षे कालावधीचा ३ हजार २०० कोटी रुपयांचा आपत्ती सौम्यिकरण कार्यक्रम मंजूर केला आहे. या योजनेतून धूप प्रतिबंधात्मक बंधारे, भूमिगत विद्युतवाहिन्या, बहुउद्देशीय चक्रीवादळ निवारा केंद्रे, पूर्वसूचना प्रणाली व दरडप्रवण क्षेत्रात प्रतिबंधात्मक उपाय ही कामे हाती घेण्यात येत आहेत.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता मदत व पुनर्वसन विभागाला ४६७ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे. शिवाय, नैसर्गिक आपत्ती मदत व इतर अनिवार्य खर्चासाठी १० हजार ६५५ कोटी ७३ लाख ७ हजार रुपयांची तरतुद प्रस्तावित आहे. कामगार विभागाला १२५ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

पाणीपुरवठा व स्वच्छता

जलजीवन मिशन

१०४. जल जीवन मिशन कार्यक्रमांतर्गत सन २०२२-२३ मध्ये १८ लाख ७२ हजार ८४६ नळजोडण्या देण्याचे उद्दिष्ट असून त्यासाठी १ हजार ६०० कोटी रुपये खर्च अपेक्षित आहे.

मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम

१०५. मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत ६०२ कोटी ७ लाख रुपये किंमतीची ७४३ कामे मंजूर आहेत. त्यापैकी ७२२ कामे प्रगतीपथावर असून ५११ योजनांमधून पाणीपुरवठा सुरु करण्यात आला आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता पाणीपुरवठा व स्वच्छता विभागाला ३ हजार २२३ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य

पर्यटन प्रकल्प

जलक्रीडा पर्यटन

१०६. कोयना धरणाच्या परिसरात सातारा जिल्ह्यातील जावळी तालुक्यात शिवसागर जलाशयात उच्च दर्जाचा ५० कोटी रुपयांचा जल पर्यटन प्रकल्प प्रस्तावित आहे. औरंगाबाद जिल्ह्यातील जायकवाडी तसेच भंडारा येथील गोसीखुर्द प्रकल्पावरही दर्जेदार जल पर्यटन प्रकल्प हाती घेण्याचे प्रस्तावित आहे.

हेरिटेज वॉक

१०७. महाराष्ट्रातील स्वातंत्र्यसेनानी, क्रांतीकारक व थोर समाजसुधारकांच्या कार्याची ओळख नव्या पिढीला व्हावी या उद्देशाने मुंबई, पुणे व नागपूर येथे स्वातंत्र्य लढ्याशी निगडीत स्थळांचा 'हेरिटेज वॉक' आयोजित करण्यात येणार आहे.

जव्हार, जि. पालघर व फर्दापूर, जि. औरंगाबाद येथे पर्यटन विकास

१०८. पालघर जिल्ह्यातील जव्हार या निसर्गरम्य ठिकाणास पर्यटन स्थळाचा 'ब' वर्ग दर्जा देण्यात आला असून तिथे तसेच फर्दापूर, जि. औरंगाबाद येथील जमिनीचा विकास करून पर्यटकांसाठी विविध सुविधा निर्माण करण्यात येतील.

अजिंठा, वेरूळ, महाबळेश्वर पर्यटन आराखडा

१०९. अजिंठा, वेरूळ व महाबळेश्वर या पर्यटन स्थळांसाठी एकात्मिक विकास आराखडा तयार करून त्या स्थळांचा सर्वांगिण विकास करण्याचे ठरविण्यात आले आहे. अजिंठा आणि वेरुळ या जागतिक दर्जाच्या पर्यटन स्थळांवर आधुनिक सामुहिक सुविधा केंद्र पुन्हा सुरु करण्यात येत आहे.

लोणावळा येथील टायगर पॉईंटवरून दिसणारे विहंगम दृश्य पर्यटकांमध्ये लोकप्रिय आहे. तेथे स्काय वॉक व इतर आवश्यक पर्यटन सुविधा निर्माण करण्यात येतील.

गडकिल्ले

किल्ल्यांचे जतन व संवर्धन

११०. रायगड किल्ला व परिसर विकासाकरिता सन २०२२-२३ मध्ये १०० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल. राजगड, तोरणा, शिवनेरी, सुधागड, विजयदुर्ग आणि सिंधुदुर्ग या सहा किल्ल्यांसाठी १४ कोटी आणि मुंबईतील शिवडी व सेंट जॉर्ज किल्ल्यांच्या जतन व संवर्धन आराखड्यांसाठी सन २०२२-२३ मध्ये ७ कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

छत्रपती शिवाजी महाराजांचे किल्ले, गनिमीकावा यांना जागतिक वारसा दर्जा

१११. छत्रपती शिवाजी महाराजांचे किल्ले आणि त्यांच्या गनिमीकावा युद्ध पद्धतीला जागतिक वारसा म्हणून घोषित करण्यासाठी युनेस्कोकडे सविस्तर प्रस्ताव दाखल करण्यात येत आहे.

तीर्थक्षेत्र

११२. कोल्हापूर येथील महालक्ष्मी मंदिर विकास आराखड्याच्या दुसऱ्या टप्प्याच्या कामाकरिता २५ कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

११३. वढा, जि. चंद्रपूर येथील विठ्ठल रुक्मिणी मंदिर परिसरातील विकास आराखड्याला मान्यता देऊन २५ कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

सांस्कृतिक कार्य

स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव

११४. 'स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव' हा उपक्रम १२ मार्च २०२१ पासून सुरू झाला आहे. कार्यक्रमांच्या आयोजनात देशात महाराष्ट्र आघाडीवर असून त्यासाठी ५०० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून दिला आहे. 'गेट वे ऑफ इंडिया' वास्तुवर महाराष्ट्राची सांस्कृतिक वैभव दर्शविणारा मराठी, हिंदी आणि इंग्रजी भाषेतील ध्वनीप्रकाश कार्यक्रम करण्याचे प्रस्तावित आहे.

स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवाचे औचित्य साधून राज्य सरकारने स्वातंत्र्य सैनिकांना निवासी जागा उपलब्ध करून देण्यासाठी मासिक उत्पन्नाची १० हजार रुपयांची मर्यादा ३० हजार रुपये केली आहे.

महावारसा सोसायटी

११५. राज्यात ३७६ संरक्षित आणि सुमारे १ हजार ५०० असंरक्षित पुरातत्व स्मारकांच्या जतन, संवर्धन आणि दुरुस्तीसाठी अशासकीय आर्थिक स्रोत निर्माण करून त्यांच्या संवर्धन आणि व्यवस्थापनाबाबत स्थानिक रहिवाशांमध्ये जबाबदारीची भावना निर्माण व्हावी म्हणून जिल्हानिहाय 'महावारसा सोसायट्या' स्थापन करण्याचे प्रस्तावित आहे.

अमृत महोत्सवी वंदे मातरम सभागृह

११६. हैद्राबाद मुक्ती संग्रामात सहभागी झालेल्या स्वातंत्र्य सैनिकांच्या स्मरणार्थ स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवानिमित्त औरंगाबाद येथे अमृत महोत्सवी वंदे मातरम् सभागृहांचे काम पूर्ण करण्यात येणार असून त्यासाठी एकूण ४३ कोटी रुपयांचा निधी उपलब्ध करून देण्यात येणार आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरीता पर्यटन विकासासाठी १ हजार ७०४ कोटी व सांस्कृतिक कार्य विभागाला १९३ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

विधी व न्याय

न्यायालये

११७. राज्यात १८ अतिरिक्त न्यायालये, २४ जलदगती न्यायालये आणि १४ कुटुंब न्यायालये निर्माण करण्यात येणार आहेत. या न्यायालयांच्या कामकाजाकरिता तसेच नवीन न्यायालय स्थापन करण्यासाठी निधी उपलब्ध करून देण्यात येत आहे. मा. उच्च न्यायालय व जिल्हा न्यायालयात ई-गव्हर्नन्स योजनेकरिताही पुरेसा निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता विधी व न्याय विभागाला ५७८ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण

शिवभोजन योजना

११८. शिवभोजन योजनेअंतर्गत राज्यात गरजूसांठी १ हजार ५३५ केंद्रांच्या माध्यमातून ८ कोटी ७० लाखापेक्षा अधिक शिवभोजन थाळ्या उपलब्ध करून देण्यात आल्या आहेत.

गुणसंवर्धित तांदळाचे वितरण

११९. पोषण द्रव्यांची कमतरता दूर करण्यासाठी गडचिरोली जिल्ह्याच्या धर्तीवर राज्यातील २६ जिल्ह्यांमध्ये राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा योजनेअंतर्गत पोषणतत्व गुणसंवर्धित तांदूळ उपलब्ध करुन देण्याची योजना राबविण्यात येत आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभागाला ३८५ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

गृह

महाराष्ट्र एनसीसी देशात सर्वोत्तम

१२०. प्रजासत्ताक दिनासाठी दिल्ली येथे पाठविण्यात आलेल्या महाराष्ट्राच्या राष्ट्रीय छात्र सेना पथकाने प्रतिष्ठेचा पंतप्रधान ध्वज व सर्वोत्कृष्ट संचालनालयाचा चषक पटकावला आहे. सर्वोत्तम छात्र सैनिक पुरस्कारदेखील कुमारी पृथ्वी पाटील या महाराष्ट्राच्या कन्येला प्राप्त झाला आहे. या सर्वांचे मी अभिनंदन करतो. राष्ट्रीय छात्र सेनेतील प्रशिक्षित विद्यार्थ्यांचा महाराष्ट्र पोलीस दलातील सहभाग वाढविण्यासाठी महाराष्ट्र पोलीस सेवाप्रवेश नियमात सुधारणा करण्यात येईल.

कमांडो भत्त्यात वाढ

१२१. नक्षलग्रस्त भागात कार्यरत असलेल्या विशेष अभियान पथकातील (सी-६०) पोलीस अधिकारी व अंमलदार यांना देण्यात येणाऱ्या मासिक कमांडो भत्त्यामध्ये दुप्पट वाढ करून तो ८ हजार रुपये करण्यात येईल.

गडचिरोली येथे विशेषोपचार रुग्णालय स्थापन करणे

१२२. गडचिरोली जिल्ह्यामध्ये सर्व प्रकारचे उपचार व शस्त्रक्रिया करणे शक्य व्हावे यासाठी सैन्यदल रुग्णालयाच्या धर्तीवर पोलीस जवानांसाठी विशेषोपचार रुग्णालय उभारण्याची घोषणा मी आज करीत आहे.

महिला सुरक्षा व उपक्रम

१२३. सातारा जिल्ह्यामध्ये राबविण्यात आलेला महिला सुरक्षा पथदर्शी उपक्रम राज्यातील सर्व जिल्ह्यांमध्ये राबविण्यात येईल.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता गृह विभागाला १ हजार ८९२ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

नियोजन विभाग

अष्टविनायक विकास आराखडा

१२४. अष्टविनायक मंदिरांच्या सर्वांगीण विकास आराखड्याकरिता ५० कोटी रुपये उपलब्ध करून देण्यात येतील.

पंढरपूर मंदिर सुधारणा

१२५. पंढरपूर देवस्थान मंदिर विकास आराखड्याची अंदाजित किंमत ७३ कोटी ८० लाख रुपये असून त्यासाठी आवश्यक निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

सारथी

१२६. 'छत्रपती शाहू महाराज संशोधन, प्रशिक्षण व मानव विकास संस्था' सारथीला विविध विकास योजनांच्या अंमलबजावणीसाठी २५० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता नियोजन विभागाला ६ हजार ८१८ कोटी ९९ लाख रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

वने

आपल्याला सांगतांना मला आनंद होतो की भारतीय वन सर्वेक्षण अहवाल २०२०-२१ नुसार राज्याच्या वनक्षेत्रात सुमारे २० चौ.कि.मी. इतकी वाढ झाली आहे. वनाच्छादनातही १ हजार ३०२ चौ.कि.मी.ची वाढ झाली आहे.

वन्य जीव बचाव केंद्र, चंद्रपूर

१२७. चंद्रपूर शहरालगत वनक्षेत्रात १७१ हेक्टरमध्ये व्याघ्र सफारी सुरु करण्याचे निश्चित करण्यात आले आहे. तसेच चंद्रपूर व गडचिरोली जिल्ह्यातील वन्य प्राण्यांना तातडीने उपचार देण्याची सुविधा निर्माण करण्यासाठी चंद्रपूर जिल्ह्यात व्याघ्र सफारीस पूरक असे 'वन्यजीव बचाव केंद्र' उभारण्यात येईल.

जीन बँक स्थापना

१२८. राज्यातील जनुकीय जैवविविधता जतन करण्याकरिता 'महाराष्ट्र जनुक कोष प्रकल्प' कार्यरत आहे. या प्रकल्पाला पुढील पाच वर्षांकरिता २८६ कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

जैवविविधता उद्यान

१२९. थोर अर्थतज्ज्ञ पद्मविभूषण डॉ. चिंतामणराव देशमुख यांच्या कार्याच्या स्मृतीप्रित्यर्थ रायगड जिल्ह्यामध्ये मौजे जामगांव, ता. रोहा येथे 'डॉ. चिंतामणराव देशमुख जैवविविधता वन व वनस्पती उद्याना' ची उभारणी करण्यात येईल.

सौर उर्जा कुंपण योजना

१३०. वन्य प्राण्यांद्वारे होणाऱ्या शेतपिकांच्या नुकसानीला आळा घालण्यासाठी 'सौर उर्जा कुंपण' ही योजना राज्यातील सर्व संवेदनशील गावांत राबविण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे.

आफ्रिकन सफारी

१३१. आफ्रिका खंडातील वन्य प्राणी प्रदर्शित करण्यासाठी १०० कोटी रुपये खर्च करून बाळासाहेब ठाकरे गोरेवाडा आंतरराष्ट्रीय प्राणी उद्यानात 'आफ्रिकन सफारी' प्रस्तावित आहे.

बिबट्या सफारी

१३२. पुणे वन विभागात ९० हेक्टर वन क्षेत्रात बिबट्या सफारी प्रस्तावित असून त्यासाठी ६० कोटी रुपये खर्च अपेक्षित आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता महसूल विभागाला ३४७ कोटी व वन विभागाला १ हजार ९९५ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

पर्यावरण

माझी वसुंधरा

१३३. माझी वसुंधरा अभियान २.० ला स्थानिक स्वराज्य संस्थांनी मोठ्या प्रमाणात प्रतिसाद दिला असून ११ हजार ९६८ स्थानिक स्वराज्य संस्था या उपक्रमात सहभागी झाल्या आहेत. त्यासाठी १०० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करण्यात येईल.

पर्यावरण सजगता

१३४. विद्यार्थ्यांमध्ये शालेय जीवनातच पर्यावरण व वातावरणीय बदलांबद्दल सजगता निर्माण व्हावी, यासाठी इयत्ता पहिली ते ८ वीच्या विद्यार्थ्यांसाठी पर्यावरण विषयाचा शालेय अभ्यासक्रम तयार करण्यात येणार आहे.

राज्य नदी संवर्धन योजना

१३५. राज्यातील २३ नद्यांच्या संवर्धनाचे प्रस्ताव असून त्याकरिता १५० कोटी रुपये खर्च अपेक्षित आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता पर्यावरण व वातावरणीय बदल विभागाला २५३ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

मराठी भाषा विभाग

मराठी भाषेला अभिजात भाषेचा दर्जा प्राप्त व्हावा, यासाठी राज्य शासन प्रयत्नशील असून या चळवळीचा भाग म्हणून महाराष्ट्रातील जनतेने मा. राष्ट्रपती महोदयांना १ लाख २० हजार पोस्टकार्ड पाठविली आहेत. राज्याच्या या भावनेला केंद्र शासनाकडून सुयोग्य प्रतिसाद मिळेल, अशी अपेक्षा आहे.

मराठी भाषा संशोधन, विकास व सांस्कृतिक केंद्र

१३६. मराठी भाषेच्या विकास व संवर्धनासाठी मुंबईत १०० कोटी रुपये खर्चाचे ‘ मराठी भाषा भवन ’ उभारण्यात येईल. येत्या २ एप्रिल रोजी गुढीपाडव्याच्या मुहूर्तावर या भवनाचे भूमीपूजन करण्याचे नियोजित आहे. नवी मुंबईतील ऐरोली येथे ‘ मराठी भाषा संशोधन उपकेंद्रा ’ साठी २५ कोटी रुपये खर्च अपेक्षित आहे.

आस्थापनांचे नामफलक देवनागरी लिपीत मराठीत लिहिणे

१३७. राज्यातील सर्व आस्थापनांचे नामफलक देवनागरी लिपीत, मराठीत लिहिणे बंधनकारक करण्याचा निर्णय शासनाने अंमलात आणला आहे.

पुस्तकांचे गाव

१३८. मराठी साहित्य-वाचन संस्कृतीचे संवर्धन करण्यासाठी प्रत्येक जिल्ह्यात एक ‘ पुस्तकाचे गाव ’ सुरु करण्यात येईल.

सामान्य प्रशासन विभाग

मराठवाडा मुक्तीसंग्राम-अमृत महोत्सव

१३९. १७ सप्टेंबर २०२२ रोजी मराठवाडा मुक्ती संग्रामाचे अमृत महोत्सवी वर्ष सुरु होत आहे. हे वर्ष साजरे करण्यासाठी मराठवाड्याच्या आठही जिल्ह्यांत मुक्तीसंग्रामाची माहिती देणाऱ्या विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात येणार आहे. या कार्यक्रमांची रुपरेषा निश्चित करण्यासाठी मराठवाड्यातील सर्व मंत्री व पालकमंत्र्याचा समावेश असलेली मंत्रिमंडळ उप समिती स्थापन करण्यात येणार आहे. याकरिता ७५ कोटी रुपये उपलब्ध करून देण्यात येतील.

पत्रकार कल्याण निधी

१४०. आचार्य बाळशास्त्री जांभेकर ज्येष्ठ पत्रकार सन्मान योजनेअंतर्गत शंकरराव चव्हाण सुवर्ण महोत्सवी पत्रकार कल्याण निधीच्या व्याजातून ज्येष्ठ पत्रकारांना दरमहा निवृत्तीवेतन देण्यात येते. हा कल्याण निधी सध्या ३५ कोटी रुपयांचा असून त्यात वाढ करून तो ५० कोटी रुपये करण्यात येत आहे.

सुशासनासाठी डाटाचा वापर

१४१. शासनाच्या विविध विभागाअंर्तगत वेगवेगळ्या संगणकीय प्रणाली वापरात असून त्याद्वारे निर्माण होणारा डाटा एकत्रित ठेवणे व त्या डाटावर आधारीत निर्णय घेण्याकरिता तो संबंधित विभागांना उपलब्ध करून देण्यासाठी एक डिजिटल व्यासपीठ निर्माण करण्याचेही सरकारने ठरविले आहे.

महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाच्या कामाकाजाकरिता स्वतंत्र भवन

१४२. महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाच्या कार्यालयासाठी सीबीडी बेलापूर, नवी मुंबई येथे स्वतंत्र भवनासाठी प्रशासकीय मान्यता देण्यात आली आहे.

महाराष्ट्र भवन

१४३. राज्याच्या राजधानीत कामानिमित्त येणाऱ्या अधिकारी, कर्मचारी आणि नागरिकांची तात्पुरत्या निवासाची व्यवस्था व्हावी म्हणून नवी मुंबई येथे महाराष्ट्र भवन उभारण्यात येईल. याकरिता १०० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

सन २०२२-२३ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता मराठी भाषा विभागाला ५२ कोटी, सामान्य प्रशासन विभागाला १ हजार १३९ कोटी, माहिती तंत्रज्ञान विभागाला ७०२ कोटी व माहिती व जनसंपर्क विभागाला २६५ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

वित्त विभाग

राज्य सरकारी अधिकारी व कर्मचारी यांची वैद्यकीय तपासणी

१४४. शासनाने ४० वर्षापेक्षा अधिक वय असलेल्या ५ लाख अधिकारी-कर्मचाऱ्यांची वैद्यकीय चाचणी करण्याचा निर्णय घेतला असून त्याकरिता प्रतिवर्षी २५० कोटी रुपये खर्च येईल.

स्मारके

क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले व महात्मा ज्योतिबा फुले स्मारक

१४५. क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले यांचा १२५ वा स्मृतीदिन कालच, १० मार्च २०२२ रोजी झाला. फुले दांपत्याचे निवासस्थान 'फुलेवाडा' पुणे शहरातील गंजपेठेत आहे. राज्य संरक्षित वारसास्थळ असलेल्या या स्मारकाच्या विस्तारीकरणासाठी महाविकास आघाडी सरकार यावर्षी १०० कोटी रुपयांचा निधी उपलब्ध करून देईल.

राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज स्मारक

१४६. राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज यांची ६ मे रोजी १०० वी पुण्यतिथी आहे. त्यानिमित्ताने हे वर्ष 'कृतज्ञता पर्व' म्हणून साजरे करणार आहोत. त्यानिमित्ताने राज्यात विविध कार्यक्रम आयोजित करण्यात येत आहेत. कोल्हापूर येथील राजर्षी छत्रपती शाहू महाराजांच्या स्मारकासाठी आवश्यक निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

महाराणी सईबाई स्मृतीस्थान विकास

१४७. राजगडाच्या पायथ्याशी असलेल्या मौजे पाल खुर्द, ता. वेल्हे, जि. पुणे येथील स्वराज्यरक्षक छत्रपती संभाजी राजेंच्या मातोश्री महाराणी सईबाई यांच्या स्मृतीस्थान परिसराच्या विकासासाठी आवश्यक तो निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

श्री संत जगनाडे महाराज स्मारक

१४८. श्रीसंत जगनाडे महाराज यांचे समाधीस्थळ असलेल्या सुदुंबरे, ता. मावळ, जि. पुणे या क्षेत्राला तीर्थक्षेत्र व पर्यटन स्थळाचा दर्जा दिला गेला आहे. श्री संत जगनाडे महाराजांच्या स्मारकाचा विकास आणि परिसरातील सौंदर्यीकरणासाठी १० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करून देण्याचे ठरविण्यात आले आहे.

वार्षिक योजना

जिल्हा वार्षिक योजना २०२२-२३

१४९. सन २०२२-२३ या आर्थिक वर्षात जिल्हा वार्षिक योजनेअंतर्गत १३ हजार ३४० कोटी रुपयांची भरीव तरतूद करण्यात आली आहे. मागील वर्षाच्या तुलनेत ही तरतूद २ हजार ३०५ कोटी रुपयांनी अधिक आहे.

वार्षिक योजना २०२२-२३

१५०. सन २०२२-२३ मध्ये कार्यक्रम खर्चाची रक्कम १ लाख ५० हजार कोटी रुपये निश्चित करण्यात आली आहे. त्यामध्ये अनुसूचीत जाती उपयोजनेच्या १२ हजार २३० कोटी रुपये तर आदिवासी विकास उपयोजनेच्या ११ हजार १९९ कोटी रुपये नियतव्ययाचा समावेश आहे.

सुधारित अंदाज २०२१-२२

१५१. सन २०२१-२२ च्या अंदाजपत्रकात ३ लाख ६८ हजार ९८७ कोटी रुपये महसूली जमा अपेक्षित होती. महसूली जमेचे सुधारीत अंदाज ३ लाख ६२ हजार १३२ कोटी रुपये निश्चित करण्यात आले आहेत. सन २०२१-२२ च्या एकूण खर्चाचे अर्थसंकल्पीय अंदाज ४ लाख ३७ हजार ९६१ कोटी रुपये व सुधारीत अंदाज ४ लाख ५३ हजार ५४७ कोटी रुपये असून, आपत्तीच्या काळात राज्यातील जनतेला केलेली भरीव मदत इत्यादी कारणांमुळे सन २०२१-२२ या वर्षाच्या खर्चाच्या सुधारित अंदाजात वाढ झाली आहे.

अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२२-२३

१५२. सन २०२२-२३ च्या अर्थसंकल्पामध्ये महसुली जमा ४ लाख ३ हजार ४२७ कोटी रुपये व महसुली खर्च ४ लाख २७ हजार ७८० कोटी रुपये अंदाजित केला आहे. परिणामी २४ हजार ३५३ कोटी रुपये महसुली तूट येत आहे. अर्थव्यवस्थेची गती मंदावली आहे, तथापि 'विकासाची पंचसूत्री' या कार्यक्रमातून अर्थव्यवस्थेला चालना देण्यात येणार आहे. हा खर्च आणि लोककल्याणकारी योजनांवरील खर्च अपरिहार्य ठरत असल्याने ही तूट स्वीकारणे क्रमप्राप्त आहे. राज्याच्या विकासासाठी शासन प्रयत्नांची पराकाष्ठा करेल, अशी ग्वाही या सभागृहाला आणि सभागृहाच्या माध्यमातून राज्यातील जनतेला देऊन आता मी अर्थसंकल्पाच्या भाग दोनकडे वळतो.